

Rosmalla

Heemkundekring Rosmalen

Jaargang 26 - Nummer 3

COLOFON

JAARGANG 26 - NUMMER 3

DECEMBER 2016

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt drie keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen. Gevestigd in Perron-3 Rosmalen Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Wilma van Creij, voorzitter
- Truus Birsak-Verhallen, secretaris
- Henda Pennings, penningmeester
- Rien van Grunsven, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Michiel van Heumen
- Wil Coppelmans
(lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse nummers:

- €5,50 per uitgave

Distributieadres:

- Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
- g.mol@ziggo.nl

Ledenadministratie:

- Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

Inhoudsopgave

Pagina

<i>Redactie</i>	Voorwoord	2
<i>Gerrit Mol</i>	(Vr)olijke lezing in heemhuis	2
<i>Jo Versteijnen</i>	De Bergt in mijn jeugd	3
<i>Henk de Werd</i>	R.K. Zang- en Toneelvereniging Oefening & Vermaak (deel 1)	8
<i>Jo Versteijnen</i>	Vakmanschap was meesterschap ook vroeger	17
<i>Ton Graus</i>	Rosmalen in opbouw	18
<i>Antoine de Visser</i>	Bouwstijlen van de Sint Lambertuskerk (3)	25
<i>Jo Versteijnen</i>	Reactie op Rosmalense foto's in vorige Rosmalla	27
	Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	30

Foto omslag:

Een aanzicht van het voormalig klooster Coudewater. Op de voorgrond akkers, weiland en een duiventil. Aquarel vervaardigd in 1804 door de toenmalige eigenaar, Charles Jean Gallé. Gallé, geboren in Lissabon, was sinds 1763 Waals predikant in 's-Hertogenbosch en vanaf 1770 hoogleeraar in de wijsbegeerte aan de Illustre School aldaar. Hij kocht Coudewater in 1780 uit de nalatenschap van Stephanus de Castel. Gallé was emeritus in 1804 en overleed te 's-Hertogenbosch op 5 september 1811. De kinderen Gallé verkochten het landgoed het daaropvolgende jaar aan zijn weduwe Susanna Catharina Beeldsnijder. De aquarel berust in de historisch-topografische atlas van het Stadsarchief 's-Hertogenbosch (nr 0068105).

Voorwoord

Redactie

We worden verwend, beste Rosmalenaren en andere lezers. Nog boven op de stapel “te lezen boeken” ligt de prachtige en alom geprezen uitgave “1200 jaar Rosmalen” en weer verschijnt er een niet te missen boekje met verhalen en foto’s van “ons dorp van toen.” Uw lijfblad “Rosmalla.” U vindt weer verhalen met voor elk wat wils uit vervlogen en lang vervlogen tijden. Als redactie zijn we erg blij met uw reactie, zeker als die zo uitvoerig en gedetailleerd is als in het laatste verhaal in dit tijdschrift. En we weten zeker dat u als lezer dat ook fijn vindt. Geniet van tekst en beeld!

(Vr)olijke lezing in heemhuis

Gerrit Mol

Maandagavond 11 oktober j.l. lieten een twintigtal bezoekers van ons heemhuis zich via de tijdmachine van Piet van Hees meevoeren naar de late middeleeuwen. Deze spreker heeft zich verdiept in het gewone dagelijkse leven van toen en wat daarvan door prachtige afbeeldingen en teksten terug te vinden is. Die teksten waren vooral vertaald door de bekende schrijver Willem Wilmink en de kleurrijke platen en prenten had Piet als bibliothecaris gevonden in talloze boeken uit die tijd. Er zijn 120 Franse boerden bekend en maar 20 uit de Nederlanden.

Waren de vroege middeleeuwen nogal vroom te noemen, zo rond 1100 werden de mensen wat vrijer. Dat blijkt uit boerden en sproken, dat zijn verhalen, vaak in dichtvorm, die door rondtrekkende vertellers, zangers en troubadoers verspreid werden. In deze verhalen blijkt dat de mens toen sterk beheerst werd door zijn instincten, soms grof en ongeremd. De gedichten gaan over spot en seksueel genot. De domheid van de (bedrogen) man en de ondeugden van de vrouw. Spotten met kerkelijke en hoogwaardigheidsbekleders.

Piet van Hees had talrijke gedichten van buiten geleerd en bracht die op smakelijke wijze voor het voetlicht. Een aangename en leerzame avond, dat werd het zeker!

De Bergt in mijn jeugd

Jo Versteijnen (1938)

Als je ouder wordt en je ziet je dorp steeds groter en groter worden, dan gaan je gedachten wel eens terug naar vroeger en naar de plek waar je geboren en getogen bent. Mijn geboortehuis stond op de Bergt, een gebiedje grof-

Versteijnen Bergt G185

weg gezien tussen de Dorpsstraat en de Empelseweg (oost-west) en tussen Striensestraat en 't Ven/Weidestraat (noord-zuid). Ons huis stond op de plek waar nu Rozenstraat 11 is. Geen groot huis, gebouwd in 1920. De toegangsweg was D'n Dijk. Dat stukje dijk liep van de Dorpsstraat naar d'n Hennist en was onderdeel van een lange keerdijk als de Maas overstroomde bij hoog water. Over deze dijk ben ik als jongetje elke dag van thuis naar de school in het dorp gelopen en omgekeerd. Wat is er toch veel veranderd aan beide zijden van die oude dijk.

Zullen we samen eens even teruggaan naar de Bergt van rond 1950?

Als je vanuit het dorp richting Striensestraat ging moest je bij het huis van Harrie den Otter linksaf den dijk op, tussen het huis van Bertje van der Donk en de boerderij van Bert Voets door en dan richting "Den Hennist".

(Hier is nu de parkeerruimte hoek Dorpsstraat – Oude Dijk)

Het was in die tijd nog geen verharde weg (de stenen kwamen pas in 1949). Nee, het was een karrenspoor met daarnaast een fietspad van wat zwart gruis, waarop je lekker je knieën open kon vallen als je te snel naar huis rende na

Cor Voets van de Bergt

schooltijd.

Tussen fietspad en karrenspoor stonden nog van die prachtige houten lichtmasten in "A" vorm waarlangs de elektrische leidingen liepen.

De dijk diende vroeger als waterkering bij hoog water als bij de Beerse overlaat het overtollige Maaswater de polder instroomde. Volgens mijn moeder (1908-1993) stond bijvoorbeeld in 1922

het water helemaal tegen de dijk en toen het daarna flink ging vriezen kon er 's avonds gedanst worden op het ijs bij de muziek van o.a. Dorus Vos (Dorus van 't Voske) op de "monnika".

Hermes en Sentje Pennings de boom staat er nog

Aan het begin van de dijk woonde achter het huis van Bertje van der Donk de familie Verhallen. Zoon Leo was een van die roemruchte keepers van het oude ODI.

Daarna kreeg je links een flink stuk bouwland met een zandpad naar het huis van aannemer Timmers (D'n Bon) in 't Ven en rechts de wei van Bert Voets tot aan de Strienestraat.

Achter het bouwland onder aan de dijk lag het huisje van Kobus en Truuske van Schijndel en rechts de beide huizen van Huub Steenbekkers en Wim en Clara Teulings en meteen daarachter de boerderij van Sèntje en Hermes Penning.

Hier is nu ongeveer het Vennehof en de boom die voor de boerderij stond van Sèntje en Hermes staat er nog steeds. Huub Steenbekkers verhuurde kermistenten en Wim Teulings was melkboer. Wim en Kobus van Schijndel waren in hun tijd fanatieke duivenmelkers. Ze hadden echter samen maar een wedstrijd klok zodat wij als jonge jongens zondags met het ringetje van de binnengekomen duif naar de "klokhouder" moesten rennen om zo snel mogelijk te kloppen. Owee als we onderweg het kokertje - met daarin de ring - lieten vallen, dan hoorde je wat.

Sèntje was een zus van Kobus en Joan de Kep die verderop woonden.

Na een zandpaadje links naar 't Ven, waar nog een oud vervallen huisje stond en rechts van den dijk naar de Strienestraat kwam je aan de linkerkant bij het huis van Frans van Venrooy (van der Elzen) en de woning van Driek den Brouwer (van der Zandt) en Fina van Nuland. Driek was brouwer in brouwerij De Kroon in de Dorpsstraat en Fina had een klein buurtwinkeltje in haar huis. Later woonde hier Fried Rovers. Dan het schuurtje dat omgebouwd was tot (nood)woning en waarin diverse gezinnen hebben gewoond met als eersten Piet en Dina Klauwels volgens mij.

Huis van Antoon Swanenberg

Boerderij van Gret vd Berg

Daartegenover het huis van Jaan Arts en dan links het huis van Antoon Swanenberg en rechts de boerderij van Gredje van den Berg. Achter deze boerderij stond jarenlang een prachtige carrousel. Deze werd bij het dorsen aangedreven door een paard dat alsmaar rondjes moest lopen en hiermee de dorsmachine aandreef. Aangekomen op deze plek van de dijk was er aan de linkerkant een "zijweg" (nu Rozenstraat) naar mijn geboortehuis (Bergt G185) en het huis van Bert en Ant van Beekveld, beter bekend als Bert en Ant Trul.

Tegenover dit huis stond de boerderij van Driek en Ant Teulings (mijn opa en opoe) en daarnaast, tegenover ons

Driek Teulings

huis, het huisje van Pietje de Groot, later trouwde dochter Jaan met Wim van Hoofd en zij gingen ook hier daar wonen. Ant Teulings (1880-1970) beviel op 27-02-1919 van een drieling. De drie meisjes stierven echter allemaal binnen een maand aan de kinkhoest die toen heerste. In to-

*Dina-Jaan v Beekveld - Tonnie Teulings-
Annie en Jo Versteijnen 1940*

taal kregen Ant en Driek 12 kinderen. Over grote gezinnen gesproken. Maar we gaan verder.

Vanuit het zijwegje van de dijk kon je ook weer over een zandpaadje langs een mooie eiken heg, waarin wij “molders” (meikevers) gingen vangen, naar ‘t Ven, nu de Raadhuisstraat.

Terug op d’n dijk (nu Nieuwstraat) stond en staat nog steeds het huis van Jan en Bertha van de Vliert en tegenover aan de polderzijde de huizen van Bert en Hanneke Rovers en van Janus van der Donk (de Joris of ‘t Heerke). Jan van de Vliert, voor de voetballiefhebbers meer bekend als De Puk, was ook zo’n legendarische keeper van het oude ODI. Je ziet wel aan (keepers)talent geen gebrek op de Bergt.

Bert Rovers zat in de gemeenteraad en was de eerste en heel lang de enigste op de Bergt die telefoon had, en dus ging iedereen daar bellen als het nodig was voor een dok-

Noodwoningen vanuit Striensestraat

ter of iets dergelijks. Er was trouwens ook geen waterleiding, de meeste huizen hadden nog een waterput.

Na het huis van “de Joris” ging rechts een pad naar de Striensestraat en hier woonde de familie Voets en verderop werden na de oorlog een aantal houten noodwoningen gebouwd (ten koste van “ons” voetbalveldje) en een weg aangelegd. Nu heet deze straat de Bergen. In deze noodwoningen woonde o.a. het gezin van Harrie van der Ven en Jan en Truus Geerts.

Verder mijmerend over de dijk van vroeger zien we voorbij dit pad de woningen van Harrie en Drika van der Sterren en Jos en Dien van Muilekom. Harrie en Drika hadden ook een groot gezin.

Zoon Rien maakte jaren geleden een prachtig gedicht op de Dijk genaamd “Herinneringen”. Dit gedicht is opgenomen in zijn gedichtenbundel “Umkèke”.

“Zo liep d’n dijk, dè weet ik nog.....”

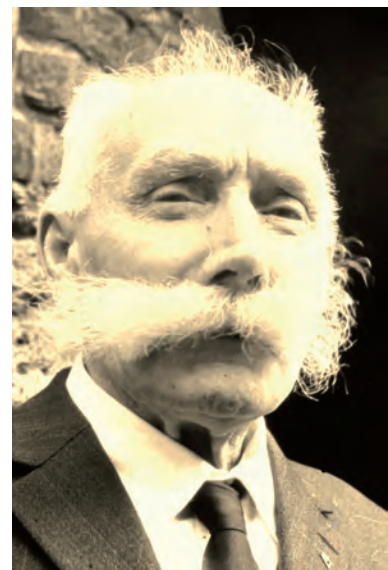
Dien van Muilekom was zeer betrokken bij het wel en wee van Rosmalen en was zeer sociaal voelend.

Zij is dan ook op 1-11-1978 als eerste benoemd tot ereburgeres van Rosmalen.

Tot zover op d’n dijk zijn we eigenlijk nog niet veel boerderijen tegengekomen, hier woonden vooral “werkvolk” zoals metselaars, timmerlui, schilders, ‘n chauffeur, melkboer enz.

Verderop richting “d’n Hennist” was meer het agrarische gedeelte.

Dat begon met tegenover de huizen van van der Sterren en van Muilekom de boerderij van Driek en Drika van Herpen. Driek had een prachtige rode snor dus naar zijn bijnaam kun je wel raden! Even verderop de mooie boerderij van Jan van den Berg en merkwaardig als enigste met de kop naar d’n dijk gebouwd de boerderij van Toontje en Anna van der Heijden. Toontje was een zoon van Kobus van der Heijden dus was hij beter bekend als Toontje van Kubbuskes. Toontje en Anna hadden samen maar een goed oog, maar ze konden zich prima redden.

Driek van Herpen

boerderij stond –tot voor kort– de oude HEVO-societeit. Aan de polderzijde stond de boerderij van alweer een van den Berg namelijk Dorus.

Achter deze panden en na wat wei- en bouwland stond links van de dijk het meest pittoreske pandje van heel Rosmalen namelijk de boerderij van broer en zus Kobus en Jaon de Kèp.

Schuur bij Kobus en Jaon de Kèp

Hier was alles nog precies zoals “vroeger” met de ketel boven het open vuur, de bedstee in ”den herd” en de kippen op en de varkens onder de tafel.

We naderen stilaan het einde van den dijk op de Bergt als we nog even stilstaan bij de boerderij van Dorus en Gonda van Helvoirt (Gonda de Pruis) die aan de polderzijde van de dijk lag.

Boerderij Kobus en Jaon de Kep

Nu ligt hier de kruising van de Raadhuisstraat en Fort Alexanderstraat.

In vroeger tijden moet op deze plaats het fort Alexander hebben gelegen. Het fort was een onderdeel van de belegering van Den Bosch in 1629 door Frederik Hendrik.

Vandaar de huidige straatnaam de Fort Alexanderstraat.

Aan de andere zijde van de dijk bij de boerderij van Dorus en Gonda liep een pad naar de boerderijen van Mina Boers en naar die van Cor Voets.

Bijna niemand gebruikte echter die naam Voets. Nee, het was gewoon “d’n blauwe horre” of “d’n blauwe” en iedereen wist wie er bedoeld werd.

De bijnamen waren trouwens geen scheldnamen maar gewone ingeburgerde herkenningnamen. Maar we hadden wel twee Blauwe horres in Rosmolle, een op de Bergt en een op Brugge. Dat was ook weer verwarrend. Die op de Bergt was dan “Cor d’n Horre”, probleem opgelost.

Waar nu de Empelseweg loopt hield voor ons de Bergt op en begon ”d’n Hennist” met aan het begin de boerderij van van Schayk en links de Tjisse wiel ofwel de wiel van Thijs Savelkouls, de vroegere bewoner van boerderij van Schayk.

Opmerkelijk was verder nog de familieband binnen zo’n wijk als de Bergt. Er woonden bijvoorbeeld drie gebroeders van den Berg, Gredje, Jan en Dorus. Zoals al eerder aangegeven was Sèntje de Kèp een zus van Kobus en Jaon. Verder was de familie Teulings goed vertegenwoordigd op de Bergt.

Zo woonden er behalve de ouders Driek en Ant Teulings ook Wim (getrouwd met Clara van Grunsven),

Bertha (getrouwd met Jan van de Vliert) en Pietje (getrouwd met Piet Versteijnen).

*Einde van D’n Dijk eind1950:
Boerderij v Helvoirt op een eiland*

Boerderij van Mina Boers

Later trouwde Toon Teulings met zijn overbuurmeisje Dina van Beekveld en Mies met Hetty van der Sterren. Ook deze beide koppels gingen op de Bergt wonen. Ook Driek Teulings bouwde een huis op de Bergt en ging daar wonen met Stieneke van Zoggel. En Bert van den Berg (zoon van Dorus) trouwde met Lucy van der Sterren. Ook heden ten dage wonen er nog steeds nazaten van diverse voornoemde families in, wat nu de wijk 't Ven heet.

Zij zijn dit mooie stukje Rosmalen steeds trouw gebleven, al is de huidige situatie wel heel anders dan in de periode zo rond 1945-1955 welke ik hiervoor heb beschreven. D'n dijk is nu verleden tijd. "Zo liep d'n dijk, dè weet ik nog....."

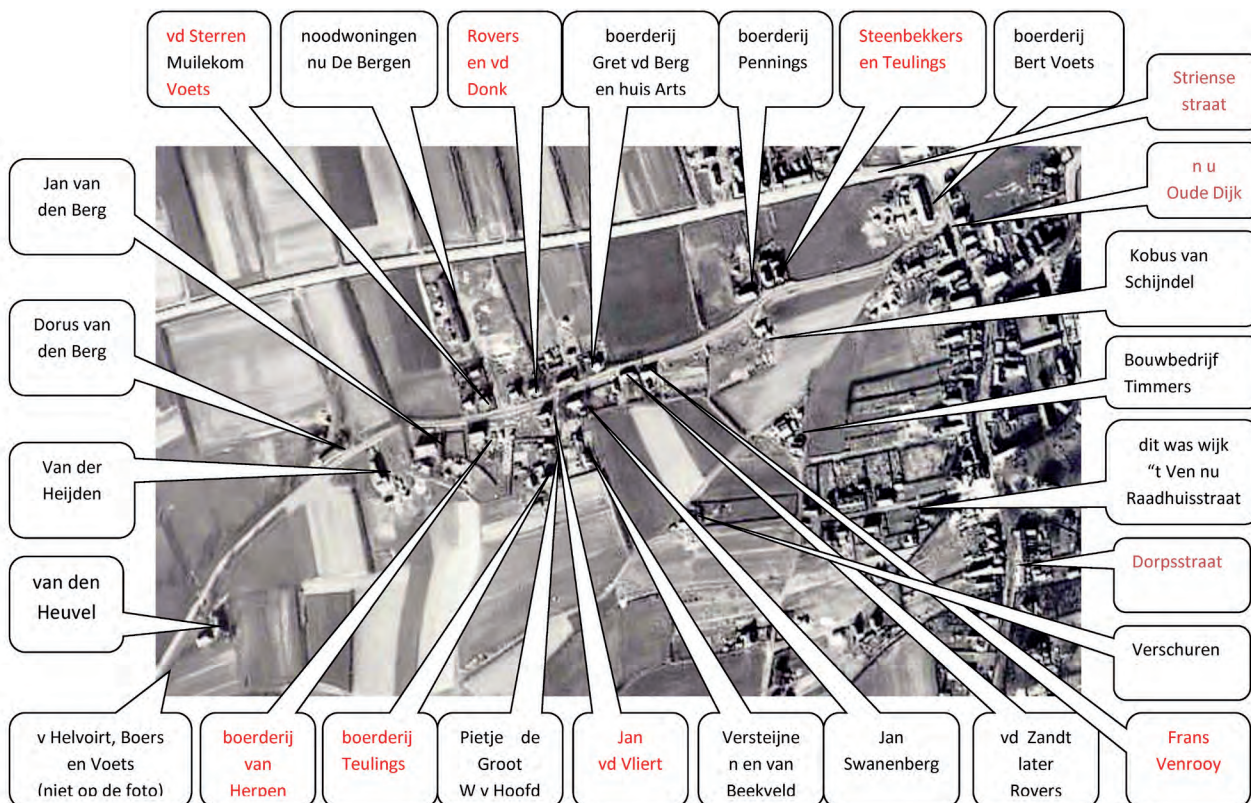
De Bergt van vroeger als buurtschap van het kleine dorpje Rosmalen – in Rosmalen werd in november 1950 de 8000ste inwoner geboren – is nu de wijk 't Ven als onderdeel van een grote gemeenschap met zijn diverse bewoners in vele straten en huizen.

Dit zijn herinneringen aan onze ouders en grootouders en aan de dikwijls primitieve omstandigheden waarin zij moesten leven, wonen en werken in een buurt, waarin de mensen op elkaar waren aangewezen en elkaar hielpen als het nodig was in goede en slechte tijden.

Wij als kinderen hadden de ruimte om te spelen, te voetballen, te genieten van de natuur om ons heen. Lekker de polder in met een paar vrienden en dan genieten van kieviten en grutto's of van een leeuwerik die al fluitend steeds hoger en hoger ging om daarna als een pijl weer naar de aarde te duiken. Ja, "Zo liep d'n dijk, dè weet ik nog....."

Overzicht van de bewoning van de Bergt rond 1950 (niet alle huizen zijn benoemd / rood is nog bestaand)

Jo Versteijnen

R.K. Zang- en Toneelvereniging Oefening & Vermaak

1907 – 1966; Deel 1
Henk de Werd

Dit artikel in drie delen wordt door mij in dankbare herinnering opgedragen aan wijlen HENK VAN HASSEL, van wie ik vele jaren geleden diverse mooie oude Rosmalense knipsels, o.a. over Oefening en Vermaak, mocht ontvan-

gen en aan AD DE VRIES, de laatste succesvolle directeur van Oefening en Vermaak, waaraan ik, én als zanger van het Lambertuskerkkoor, waarvan Ad toen dirigent was, én als collega onderwijzer op de Annaschool te Hintham bijzonder goede en fijne herinneringen bewaar.

Deze oude foto van “Oefening en Vermaak” werd gemaakt tijdens het concours te Heusden. Harrie Lambermont was toen de directeur van het koor. Voorop: v.l.n.r.: Piet Vos, Jos Rovers en Piet de Laat. Zittend: v.l.n.r.: Piet van Pinxteren, Ies Vos, Dirk van Lith, Harry Lambermont, Joost van Nuland, Boerke Coppens en Jan de Laat. Staand (rij 1) v.l.n.r.: Jos van Druenen, Wim Duffhues, Has Wonders, Herman Karels, Jan Verstege, Theo Lambermont, Tinus Voets, Driekske van de Vliert, Jan van Gerven en Antoon Hermens (Toontje de smid). Staand (rij 2) v.l.n.r.: Toon Verstege, Eduard Coppens, Gret van Creij, Marinus Rovers, Heintje Hanegraaf, Jo van Nuland en Jan de Laat (fietsenmaker).

Inleiding

Een aan de kerk gebonden mannenkoor kende Rosmalen al in de 19de eeuw, zeg maar vanaf de teruggave van de Lambertuskerk aan de katholieken. Pastoor Coolen liet in 1824 reeds “een reglement voor de zangers van de R.C. kerk van Rosmalen” samenstellen. In 1877 vroeg de toenmalige pastoor A. Fritsen van onze Lambertusparochie aan de Schaijkse notaris Piet van Erp, zoon van burgemeester Van Erp uit Rosmalen, voor zijn kerkelijk koor een goed reglement te schrijven. Op 19 januari 1877 schreef burgemeester Van Erp daarom aan zijn notaris-zoon Piet: “De pastoor alhier heeft mij gevraagd of u ook een reglement hebt voor het zangkoor alhier. Zoals hij zeide was er vroeger een door u gemaakt. Zoo ja, zoudt gij hem veel plezier doen voor hem dat te willen geven of wel te willen mededeelen wat daarvan is. Help hem als gij kunt. Hij kan u ook van dienst zijn.” (Deze brieven zitten in het archief van Henk de Werd) In 1904 loste het bisdom alle problemen op door zelf met een bisschoppelijke verordening voor het zangkoor te komen.

In 1907 kreeg Rosmalen, naast het kerkkoor, zijn eerste profane, niet kerkgebonden, koor, dat onder de naam Oefening & Vermaak aantrad. Het was, geheel in de geest van die tijd, een mannenkoor. Omdat de vereniging het zingen combineerde met toneelspelen werd de officiële naam: “R.K. Zang- en Tooneelvereniging Oefening en Vermaak”, ook wel “O & V” genoemd.

Dat koor werd een begrip in ons dorp. Tot op de dag van vandaag valt met een zekere regelmaat de naam van deze zangvereniging. Reden genoeg om de historie ervan aan het papier toe te vertrouwen. Voor de geschiedschrijving heb je echter archieven nodig. Vijftig jaar na de opheffing van “Oefening en Vermaak” moesten we vaststellen, dat nagenoeg alles daarvan verloren of zoek was geraakt, mogelijk zelfs vernietigd. Enkele waardevolle medailles, oorkonden, foto's, de voorzittershamer met inscriptie uit 1937, het O & V - lied en de ledenlijst met het presentieboek overleefden het wel, net als het receptieboek, de convocatie, de dankbetuiging en felicitatie van het gemeentebestuur, horende bij het gouden jubileum dat in 1957 gevierd werd. Eerder mocht ik reeds van Henk van Hassel, geëmigreerd naar Canada en inmiddels helaas overleden, een aantal knipsels ontvangen. Met deze gegevens in de hand kon een duik gedaan worden in de zeer

uitgebreide krantencollectie van het stadsarchief van de gemeente 's- Hertogenbosch. Het lezen en werken achter een beeldscherm was bepaald geen sinecure.

Oprichting 7 februari 1907

Oefening en Vermaak werd op 7 februari 1907 opgericht, o.a. door J. v.d. Laar, hoofd van de openbare school in Rosmalen, en Joost van Nuland. Bij de viering van het gouden jubileum in 1957 werd in het Brabants Dagblad uitgebreid teruggeblikt en een flinke tip van de sluier opgetild. Laten we daarom beginnen met die krant uit 1957: “Donderdag 7 februari is het 50 jaar geleden, dat de Rosmalense zang- en toneelvereniging “Oefening en Vermaak” werd opgericht door leden van de toenmalige handboogschutterij. Hoofdonderwijzer v. d. Laar en de eerste voorzitter Joost van Nuland hebben de jonge vereniging in goede banen geleid. Door hun activiteiten werden vele goede zangers aange trokken. Stemmen als die van de Voetsen, Verstegens, v.d. Doelens en Coppensen worden nu nog door de oude garde genoemd. De eerste uitvoering op 7 mei 1907 in café Juliana, nu nog het clubhuis en repetitielokaal, werd al direct een groot succes.

Door ijverig oefenen was men al spoedig in staat op diverse concoursen vele prijzen te behalen in verschillende afdelingen. Tevens werd er ieder jaar een toneelstuk opgevoerd. Toen de heer v.d. Laar wegens zijn hoge leeftijd als directeur bedankte, nadat hij 28 jaar voor “Oefening en Vermaak” had geijverd en de vereniging tot successen had geleid, werd hij tijdelijk opgevolgd door de heer H. Lambermont, die later de dirigerestok overgaf aan de heer J. Wetzer. Voorzitter Van Nuland vond het, na 29 jaar de voorzittershamer te hebben gehanteerd, wel tijd de leiding in andere handen over te geven. De heer Jan Vorstenbosch werd tot voorzitter gekozen en de heer Wetzer trad als directeur op.

Onder hun leiding werden eveneens uitstekende resultaten bereikt. Op meerdere concoursen werden in diverse afdelingen eerste prijzen behaald, tot zelfs een eerste prijs in de afdeling uitmuntendheid. Het dubbel – mannenkwartet, dat door de heer Wetzer was samengesteld, wist eveneens vele prijzen te vergaren, waaronder een in de eerste afdeling. Het hoogtepunt onder voorzitter J. Vorstenbosch was wel het concours, bij gelegenheid van het 30-jarig bestaan in 1937 georganiseerd. Drie dagen lang vierden toen mu-

ziek en zang hoogtij in Rosmalen, dat altijd grote sympathie voor “Oefening en Vermaak” toonde.

Toen de heer Vorstenbosch naar Vlijmen vertrok werd hij opgevolgd door de heer M. van Hassel. Door de mobilisatie kreeg O. & V. een geduchte klap, daar vele leden in dienst van het vaderland moesten treden. Tijdens de bezetting was de vereniging rustende, daar men toen niet in het openbaar mocht optreden zonder zich te onderwerpen aan bepaalde regelingen, de Nederlander onwaardig. Na de bevrijding kwamen niet alle leden terug en was men genoodzaakt “Oefening en Vermaak” om te schakelen in de tegenwoordige Gemengde Zang- en Toneelvereniging. De heer Wetzer moest wegens gevorderde leeftijd de dirigeerstok neerleggen en in de plaats van M. van Heesch (bedoeld wordt M. van Hassel. HdW) werd de heer A. Coppens tot voorzitter gekozen. Deze werd echter al gauw door drukke bezigheden genoodzaakt te bedanken. De heer Van Lee werd in zijn plaats gekozen en het gelukte de heer Ad de Vries, toen nog onderwijzer aan de St. Josephschool in de kom over te halen een benoeming tot directeur te aanvaarden. Onder leiding van de nieuwe directeur werden de zaken weer goed ter hand genomen. Al gauw kwamen de successen en hiermede de groei van het ledental, waardoor de vereniging weer verder kon opbloeien. In 1955 werd op het concours te Geertruidenberg weer een eerste prijs behaald in de 2e afdeling. Diverse festivals werden bezocht en er werd zelfs een concert verzorgd in Buisdorff in Duitsland. Het toneel werd echter ook niet vergeten. Iedereen ligt het spel “Leontientje” onder leiding van regisseur Ton Schmeink nog in het geheugen. Kerstmis 1956 was voor de vereniging een belangrijke dag, daar zij toen voor het eerst een nachtmis zong te Hintham....”

In de oude kranten heb ik over de oprichting helaas niets kunnen terugvinden.

Wel las ik, dat op de oprichtingsdatum, 7 februari 1907, “W. de V., werkzaam op het klooster alhier het ongeluk had onder een kar met sparren te geraken, waardoor hij een beenbreuk onder de knie bekwam”.

Een paar dagen na de start van O & V, op 11 februari 1907, brak er om 6 uur 's avonds een brand uit “alhier in den Kerkenhoek in de arbeiderswoning, toebehoorende aan M. van Kreij en bewoond door G. Voets. Gelukkig was het juist voor kerktijd, zoodat men dadelijk veel hulp bij

de brand had en daardoor het grootste gedeelte van den inboedel nog is kunnen gered worden. Had men niet zoo'n gunstig uur gehad, was de ramp waarschijnlijk niet te overzien geweest, daar dit gebouw grenst aan een complex van huizen met stroodaken, hooi- en stroomijten. Thans bleef het bij dit gebouwtje. Niets is verzekerd.”

Inderdaad, het heeft niets met O & V te maken, maar ze geven 'n klein beetje een beeld van de tijd van toen. Van daar dus!

Vraagtekens mogen in bovenstaand artikel uit 1957 geplaatst worden bij het genoemde 28 jaar directeurschap van J. v.d. Laar. In 1927, bij de viering van het 20-jarig jubileum, stond H. Lambermont reeds als directeur voor het koor en werd J. van de Laar genoemd als oud-directeur en ere-directeur.

Vraagtekens plaats ik ook bij de notitie, dat Voetsen, Verstegens, v.d. Doelens en Coppensen lid zouden zijn geweest. De suggestie wordt hier nl. gewekt, dat er dat veel geweest moeten zijn. In de ledenlijst van 1938 echter kom ik geen Voetsen, Verstegens en Coppensen tegen en lees ik alleen maar de naam van H.v.d. Doelen, Harrie van der Doelen dus, die ook vele jaren lid was van het Lambertus - kerkkoor. Ook in een latere lijst (1944/1945?) lees ik slechts de naam van één Voets, één Coppens en geen v.d. Doelen.

Op oude, niet gedateerde, foto's zien we wel twee Coppensen, nl. Boerke Coppens en Eduard Coppens, en eveneens twee Verstegen, te weten Toon en Jan. Ook hier zien we maar één Voets: Tinus Voets.

De “de Laar” en de “Rovers” zijn in dezelfde mate vertegenwoordigd. Zij werden niet genoemd.

Tijdens de oorlog lag het koor inderdaad stil. Volgens de presentielijst werd er gerepeteerd tot en met 1 november 1941. Ook in 1943/1944 werden er volgens dat boek repetities gehouden.

M. van Heesch is een vergissing van de krant. Dat moet M. van Hassel zijn.

Samenvattend zien we als directeuren:

1. J.v.d. Laar, hoofd van de openbare school in de kom

- van Rosmalen.
2. H. Lambermont, de latere secretaris van de gemeente Rosmalen.
  3. J. Wetzer.
  4. Ad de Vries, oud-onderwijzer te Rosmalen aan de jongensschool St. Joseph, aan de Annaschool voor jongens te Hintham en oud-leraar aan de LHNO "De Bron" te Rosmalen.

Samenvattend zien we als voorzitters:

1. Joost van Nuland.
2. Jan Vorstenbosch, broer van Jaantje Vorstenbosch die gehuwd was met Marinus Groos.
3. Marinus van Hassel.
4. A. (Janus) Coppens.
5. Wim van Lee.

De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant van 2 februari 1909 meldde:

"Rosmalen, 29 Januari. Op Dinsdag 2 Februari a.s. wacht ons wederom een gezellige avond. De toneelvereniging Oefening en Vermaak zal alsdan in de zaal van Mej. De Wed. J Kuijpers haar tweede winteruitvoering geven. Het uitgebreide programma nagaande, staat ons wederom heel wat te wachten. Behalve de door de vereniging uit te voeren toneelstukken "Zooals het meer gaat" en "De drie naamgenooten" zal alsnog zijne medewerking verlenen de alom gunstig bekende karakterkomeek, de heer Van Ierland uit Tilburg, wiens voordrachten de vorige maal zoozeer in den smaak vielen. Daarbij nog eenige prachtige zangnummers, zoodat te voorzien staat, dat er heel wat te genieten zal vallen en wij twijfelen dan ook niet of een talrijk publiek zal deze voorstelling bijwonen." Dezelfde krant deed op 12 februari 1909 verslag van deze culturele avond: "Rosmalen, 9 Februari. Weer hebben wij eenen genoeglijken avond gehad van onze toneelvereniging Oefening en Vermaak. De stukken vielen uitstekend in den smaak van het publiek, vooral "de drie naamgenooten", "zooals het meer gaat" en het spektakelstuk "de loterijclub 'Armoë zoekt lief' ". Vooral de heer Van Ierland, be kroond karakterkomeek uit Tilburg, wist de lachspieren in beweging te brengen met zijne koddige voordrachten. Wij hopen, dat we den heer Van Ierland nog dikwijls in ons

midden mogen zien. Ook de zangnummers onder leiding van den directeur J. van de Laar mochten veel bijval verwerven."

Eerste lustrum in 1912

De Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche Courant van 14 februari 1912 doet verslag van een tweede winteruitvoering in café Juliana. Eerder was dezelfde voorstelling reeds gegeven voor de dames. Geheel in de geest van die tijd. Geen gemengde groepen in de zaal! Of beide uitvoeringen in het kader van het eerste lustrum waren, blijft een vraagteken.

"Rosmalen, 13 februari. Voor een stampvolle zaal gaf Zondag j.l. de toneelvereniging "Oefening en Vermaak" hare tweede winteruitvoering in de ruime zaal van het café "Juliana". Tot in alle hoeken was de groote zaal gevuld en onder het overtalrijke publiek merkten we vele vreemdelingen op uit omliggende gemeenten. Zoo'n opkomen pleit ten zeerste voor "Oefening en Vermaak". We willen het gaarne bekennen. Onze verwachtingen waren hoog, ja zeer hoog gespannen. En waar wij steeds uitstekend spel gewoon zijn, kan dit ook niet anders. Het zoo rijke programma beloofde een genotvollen avond en niemand zal kunnen betwisten, dat het dat ook geweest is. Er is dan ook magnifique gespeeld. Vooral in het drama "De Vervloek" werden de verschillende rollen zoo uitstekend

Foto van een deel van het oude station aan de Stationsstraat met de naam ROSMALEN erop en rechts daarvan café Juliana . Eigenaar G. van Creij baatte dat café aanvankelijk uit. Later ging dit café over in handen van Antoon Hermens, alias Toontje de smid.

gespeeld, dat we waarlijk onder den indruk kwamen van dit zoo gevoelvolle toneelspel. Heeren dilettanten, wel ons compliment.

Ook het blijspel “De Luistervink” mocht luiden bijval vinden. Ook hier kregen we uitstekend spel der acteurs te zien. De entre actes werden aangevuld door comische voordrachten, duetten en zangnummers. Vooral deze laatste, zoowel de koor- als kwartetnummers, voldeden zo heerlijk mooi. En dit alles danken we voorzeker aan de eminente leiding van den directeur J. v.d. Laar. We kunnen gerust zeggen, dat deze tweede uitvoering van “Oefening en Vermaak” in alle opzichten uitstekend geslaagd is. Ook de uitvoering voor de dames liep goed van stapel. Ook zij hadden zich ongetwijfeld best geamuseerd. Tot slotte een woord van dank aan den jongen pianist G. Hermens, die op zoo’n jeugdigen leeftijd een uitstekend accompanateur blijkt te zijn en den heer J. van Gerven uit ’s Bosch, wien voor het grimeeren der spelers zeker een woord van lof toekomt.” Inderdaad, de taal en de spelling zijn in 100 jaar aardig veranderd.

1917: Een uitvoering in café Juliana van G. van Creij
Op 3 – 4 - 5 februari 1917 gaf “Oefening en Vermaak” voor een dankbaar publiek een geslaagde uitvoering in café Juliana van G. van Creij.

“Afgaande op het rijke programma hadden zeer velen hunne belangstelling getoond en de dilettanten hebben de verwachtingen der bezoekers niet teleurgesteld. De hoofdschotel dezer uitvoering was het toneelspel in twee bedrijven “De Pauselijke Zouaaf”, dat op uitstekende wijze werd vertolkt en waarin allen, sommigen zelfs in ’t bijzon-

Nogmaals café Juliana in de Stationsstraat. .

der, hun rol meester bleken te zijn. Ook het blijspel “Joost Uilenspiegel” en een viertal humoristische voordrachten werden goed gespeeld. Het mannenkoor zong zeer verdienstelijk enkele vierstemmige liederen, afgewisseld door een tweetal nummers voor mannenkwartet. De heer J. v.d. Laar, directeur van het mannenkoor en leider der uitvoering heeft eer van zijn werk. Hem zij bij dezen een woord van dank gebracht van dilettanten en publiek voor de vele moeite en opoffering welke hij zich in dezen wederom heeft getroost. Vermelden we nog dat de heer J. van Gerven te ’s Bosch de kunst van grimeeren uitstekend verstaat en dat de diverse humoristische voordrachten door den heer G. Hermens op de piano zeer accuraat werden begeleid.”

Het 20-jarig jubileum in 1927

Bij gelegenheid van het vierde lustrum of 20-jarig jubileum in 1927 werd een speciaal erecomité in het leven geroepen, waarin o.a. zitting hadden genomen burgemeester Von Heijden van Rosmalen (voorzitter), de heer Goulmy, wonende te Hintham op het buitengoed, thans “Zuiderbosch” geheten, en de heer Albert Stokvis. Hoogtepunt was een zangtoernooi, waarvoor flink wat uit de kast gehaald was. De Rosmalense harmonie St. Cecilia was de grote afwezige. Pas opgericht in 1922, verkeerde zij vijf jaar later in een slaaptoestand, aldus het verslag in de krant. Haar plaats werd ingenomen door harmonie St. Cecilia uit Ammerzoden en harmonie Wilhelmina uit Den Dungen. Voor dat zangtoernooi waren naast Oefening en Vermaak nog vijf koren benaderd, waarvan er eentje schitterde door afwezigheid. Het toernooi werd afgesloten met een groots optreden van het ’s-Hertogenbosch Mannenkoor en de harmonie Goulmy en Baar. Voor het gratis optreden van genoemde Bossche harmonie had natuurlijk de heer Goulmy, lid van het erecomité, zijn beste beentje voorgezet. Het erecomité-lid Albert Stokvis had op zijn beurt voor gratis drukwerk gezorgd. Het Rosmalens publiek liep massaal uit, genoot met volle teugen en had veel waardering voor Harrie Lambermont, de directeur van “Oefening en Vermaak”. Het feestterrein lag nabij het station, vlakbij café Juliana, het clubhuis van “Oefening en Vermaak”. Oefening en Vermaak had voor de organisatie van dit festijn subsidie aangevraagd bij het gemeentebestuur van Rosmalen. In de raadsvergadering van 10 augustus 1927 kwam dat aan de orde.

“Adres van het bestuur der zang- en toneelvereniging “Oefening en Vermaak” te Rosmalen om eene bijdrage in het garantiefonds tot een minimum van f 200,— en een bijdrage à fonds perdu in de kosten van een te houden festival op 4 September e.k. De voorzitter leest het adres met memorie van toelichting, waarin een en ander nader is omschreven. Spreker juicht de gedachte om het muzikale leven in deze gemeente op te trekken zeer toe en hij spreekt de hoop uit, dat de poging van gemeld bestuur om tot bloei van het muzikale leven te komen moge slagen. Hij persoonlijk voelt zeer veel voor dit streven en heeft daarin gaarne het voorzitterschap van het eerecomité aanvaard.

De opzet van het bestuur is grootsch, misschien voor de eerste maal wel wat te hoog gericht maar des niettegenstaande dit alles verdient het streven waardering en steun. Hij vraagt het gevoelen der leden.

Wethouder van Beek wil de muziek- of zangvereniging in de gemeente gaarne steunen, doch hij had liever gezien, dat de betrokken zangvereniging steun verzoekt, waarmee het gezelschap als vereniging gesteund werd en de eigen muzikaliteit zou worden verhoogd. Hij vindt het jammer, dat zoveel wordt ten koste gelegd voor enkele uren van kunstgenot, terwijl van de vereniging door het jaar zoo weinig uitgaat. Spreker is eenigszins huiverig voor deelname in een garantiefonds, omdat bij festiviteiten als deze steeds een nadeelig saldo te boeken valt. Bovendien is een en ander nog van zoo weinig bekendheid, zoodat het zo moeilijk is om zonder meer dergelijke bedragen te voteeren.

Het lid Noppen zegt, dat in de voorige vergadering het percentage van de inkomstenbelasting is gebracht van 3% op 4½ en nu zulke bedragen geven voor feestviering.

De heer Gloudemans vindt het idee dezer festiviteiten heel aardig en er zullen voorzeker menschen zijn die er van profiteeren, doch laat dezen dan ook garant blijven voor de eventueele verliezen van het bestuur.

De buffetten bv. leveren zeer veel op, vooral als het weer gunstig zou zijn. Het lid Kouwenberg vraagt naar de begroting van de opgezette festiviteiten. Spreker voelt niet veel voor jaarlijksche subsidie. Als de vereniging met subsidie bij elkaar gehouden moet worden is het toch niets; de ambitie moet het doen; voor dezen opzet heeft hij echter wel wat over en zou f 100,— ineens willen geven.

De voorzitter, de verschillende sprekers beantwoordend, zegt dat het eerecomité, dat gevormd is, er nog al wat voor over heeft. De heer Goulmy heeft gratis zijn muziekkorps beschikbaar gesteld om de festiviteiten op te luisteren. De heer Alb. Stokvis heeft op zich genomen om gratis de noodige drukwerken te leveren. De overige comitéleden hebben, althans verschillende van hen, toegezegd hun aandeel te dragen. Bij gunstig weder levert de recette heel wat op en zal het te kort niet groot zijn. Voor de inwoners, althans voor verschillende neringdoenden en kasteleins, levert zoodanige feestelijkheid voordeel op en voor de overigen geldt als indirect profijt aankweken van liefde voor de muziek, waarvoor in Rosmalen nog wel plaats is. Aan de deelnemende gezelschappen zullen herinneringsmedailles worden aangeboden, terwijl de officieele ontvangsten ten gemeentehuize zeer eenvoudig en op bescheiden schaal zal plaats hebben. Spreker is van mening, dat een en ander thans voldoende is besproken en zal het adres op den voet van de aanvraag sub 1,2 en 3 in omvang brengen.

Officieel ontvangst ten gemeentehuize op bescheiden voet door het gemeentebestuur wordt met algemeene stemmen aangenomen. De aanvraag sub 2 en 3 worden met 8 tegen 1 stem verworpen. Voor stemde het lid H. Coppens. Het voorstel H. Kouwenberg om f 100,— ineens te geven zonder verdere verplichting, noch van de zijde van het bestuur der zangvereniging, noch van die van het gemeentebestuur wordt daarop aangenomen met 7 tegen 2 stemmen. Tegen stemde P. van der Doelen en H. Noppen. De subsidie geldt alleen voor het geval het festival plaats heeft.”

Weinig lovende woorden van de raad. In ieder geval was honderd gulden in die tijd een aardig en flink bedrag. Het festival werd een groot succes. De Bossche krant getuigt ervan.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 5 september 1927:

“Zangtoernooi door “Oefening en Vermaak” op 3 en 4 september. Men meldt ons uit Rosmalen, dd. 4 september. Zoo is dan het lang verbeide, lang besproken zangersfeest, dat “Oefening en Vermaak” alhier zou houden ter gelegenheid van zijn 4e lustrum, afgelopen en het moet gezegd, dat is met glans geslaagd. Om te beginnen: Het weer, dat zoo menig festival dit jaar in 't water liet vallen of liever dat het water in het feest liet val, was voor 't Ros-

malen feest zoo gunstig mogelijk. Dat was dus al zeker een factor die meewerkte tot den goeden uitslag. Maar laat ik nu maar liever direct beginnen met een kort verslag over het verloop van het zangersfeest. Zaterdagavond werd het zangersfeest geopend door een concert van de jubilerende vereeniging met medewerking der harmonie “Wilhelmina” uit Den Dungen. Het begon met een muzikale wandeling door het dorp om zoo naar ’t feestterrein nabij het station te trekken. Tusschen twee haakjes, dat feestterrein was voor het feest keurig in orde gebracht. Toen de beide vereenigingen daar aangekomen waren, werkte “Oefening en Vermaak” in afwisseling met “Wilhelmina” een keurig programma af. De feestelinge zette haar beste beentje voor en zong klankrijk en opgewekt en de harmonie uit Den Dungen toonde dat zij onder de kranige leiding van haar directeur, den heer Hoes, heel wat presteerde. En heden was het de groote dag. Om 1 uur vanmiddag verzamelden zich de deelnemende vereenigingen aan het tournooi en de harmonie St. Cecilia uit Ammerzoden op het feestterrein. De deelnemende vereenigingen waren:

1. Berlicum’s Mannenkoor
2. Berlicum’s Gemengd Koor “Rose Marie”
3. Esch’ Mannenkoor (alle drie onder dezelfde directeur, den heer A. Zwijzen) en
4. “Uitspanning door Inspanning” uit Elshout, directeur den heer C. de Gouw.

Het mannenkoor uit Loosbroek ontbrak op ’t appèl. Van daar trok men in optocht onder een pittigen marsch van St. Cecilia naar het gemeentehuis, alwaar een officieele ontvangst plaats had door het bestuur onzer gemeente. Onze burgemeester, Jhr. Von Heijden, sprak de feestvierende vereeniging en de deelnemende gezelschappen, alle vertegenwoordigd door haar besturen, toe. Hij feliciteerde allereerst den heer H. Lambermont, directeur van “Oefening en Vermaak” en de man die ’t heele feest in elkaar gezet heeft, met het jubileeren zijner vereeniging. Hij memoreerde daarbij het ontstaan van “Oefening en Vermaak” onder leiding van den heer J.N. van de Laar, oud- en thans eere-directeur en die mede op ’t raadhuis tegenwoordig was. Vervolgens dankte hij de vreemde vereenigingen voor hunne komst om alzoo mee te werken aan het welslagen van het feest en heette ze daarom hartelijk welkom. Hij bracht beste wenschen uit voor hunne toekomst en hoopte dat zij een genoeglijke herinnering aan Rosmalen zouden bewaren.

De heer Lambermont beantwoordde de toespraak van den

burgemeester. Hij dankte voor de medewerking die hij van hem in dezen had mogen ondervinden. Hij dankte ook den gemeenteraad voor den geldelijken steun geschonken en hoopte, dat die steun voortdurend zou verleend worden om aldus “Oefening en Vermaak” stevig op de been te houden en wellicht aanleiding te worden, dat onze vroegere, thans slapende harmonie, weder ontwaken zou. Hij bracht verder hartelijken dank aan het eere-comité, dat hem zoo krachtdadig in de voorbereiding van het feest, door zijn steun, had terzijde gestaan. Nadat de erewijn rondgediend was, werd vóór het gemeentehuis door alle zanggezelschappen samen gezongen het hiervoor bestemde lied: “Aan de Koningin”. Forsch en welluidend klonk dat en gaf ons een voorproefje van hetgeen ons straks op ’t feestterrein wachtte. Na afloop van dien samenzang trok men weer in optocht naar het feestterrein. Toen men daar aangekomen was, ving dadelijk het tournooi aan. Elk gezelschap zong twee zelf gekozen nummers. We zullen geen critiek, noch afbrekende, noch opbouwende uitoefenen. ’t Was immers een tournooi en geen wedstrijd. Elke vereeniging deed haar best en droeg het hare bij tot welslagen van het feest. Zij oogstten daarom allen een hartelijk applaus voor het talrijke publiek. En Sint Cecilia uit Ammerzoden liet ons hooren hoever een plattelandsharmonie, onder leiding van een kundig directeur als de heer Baselaar is, het brengen kan. De uitvoering van haar verschillende nummers bewees, dat deze harmonie de vele medailles, die zij aan haar vaandel had hangen, met eere verdiend had. In de pauze tusschen deze uitvoeringen had de heer Lambermont een lauwerkrans te aanvaarden, wat een stormachtige toejuiching bij het publiek teweeg bracht. Toen het tournooi afgelopen was, werd onder de 4 deelnemende zangvereenigingen een 4-tal prijzen verlost, waarbij Berlicum’s Gemengd Koor den eersten prijs, zijnde f 40,- trok. Berlicum’s Mannenkoor kreeg den tweeden prijs (f 25,-), Esch’ Mannenkoor den derden prijs (f 20,-) en Elshout den vierden prijs (f 10,-). En nu bleef men in afwachting van het groote gebeuren! Wat was dat? Wel, om 8 uur ’s avonds zouden de twee Koninklijke Vereenigingen, “’s-Hertogenbosch Mannenkoor” en het Muziekkorps van Goulmy en Baar tot sluiting der feestelijkheden samen een concert geven. Waarlijk een koninklijk slot aan het tournooi. De tegenwoordigheid van het Koninklijk Muziekgezelschap van Goulmy en Baar had men te danken aan den heer Goulmy, lid van het eere-comité, die de medewerking van het keurkorps gratis aan de feestelinge aanbood. Wat een eer voor Rosmalen, twee zulke in bin-

nen- en buitenland beroemde vereenigingen op zijn grondgebied te mogen ontvangen. Een eer, die, voor zoover ik weet, nog geen enkele plaats is ten deel gevallen. 't Was dus geen wonder, dat het feestterrein druk bezet was door inwoners en vreemdelingen, allen in afwachting van het kunstgenot dat hun ging geschonken worden. Om beurten brachten beide vereenigingen telkens een drietal stukken ten gehoor. En wat nu te zeggen van hetgeen ten gehoor gebracht werd en van de wijze waarop dat geschiedde. Wat te zeggen van de pittige, maar ook melodieuze uitvoering van Goulmy en Baar? Wat te zeggen van het klankvolume en frisheid van 's-Hertogenbosch Mannenkoor? Wat te zeggen van de accuratesse, de dynamiek der beider uitvoeringen? Och, laat ik er maar liever het zwijgen toe doen. Ik kan mijne waardering niet onder woorden brengen, iets moet ik toch vermelden en dat is de prachtige bariton solo van den heer H. Ubert in "Bede" van Heinze. Wat sloeg dat in! En nu verder, basta. Dank 's-Hertogenbosch Mannenkoor en dank Muziekkorps van Goulmy en Baar voor het ons geschonken kunstgenot.

Den heer Goulmy dankte uit naam van de feestvierende vereeniging 's-Hertogenbosch Mannenkoor voor zijn medewerking en wenschte den heer Lambermont hartelijk dank, dat hij die medewerking had kunnen verkrijgen. Verder dankte hij den heer Lambermont voor alle moeite die hij voor 't welslagen van 't feest had moeten doen. De heer Lambermont dankte weer op zijn beurt en na 't eindigen van zijn toespraak hoorde men op 't podium "Pas" roepen en daar ging hij, de oude en altijd nieuwe toost van Van Paeschen, alles ter eere van den ijverigen directeur van "Oefening en Vermaak". Ook onze burgemeester, Jhr.

Deze bewaard gebleven medaille herinnert ons aan het festival van 1927 in Rosmalen.

Von Heijden, dankte elk der twee vereenigingen afzonderlijk voor hunne kunstprestaties. En hiermee waren de festiviteiten afgelopen. En wanneer ik nu aan het einde van mijn beknopt verslag zoo eens de revue laat passeeren allen die tot het welslagen van het feest iets bijgebracht hebben, dan steekt één man boven alles uit en dat is de directeur van "Oefening en Vermaak", de heer Lambermont. Hij was de initiatiefnemer, de promotor, de drijfkracht, de .... alles wat je maar wil van het heele feest. Aan hem hebben we het heele feest te danken en we danken hem daarvoor hartelijk. Moge hij nog lang de ijvervolle leider van "zijn" vereeniging zijn, die zeker onder zijn leiding een schoone toekomst tegemoet gaat. En verder dank aan 't eere-comité, in 't bijzonder aan de leden ervan de heeren Goulmy en Albert Stokvis, waarvan de eerste gratis de medewerking van zijn keurkorps verleende en de tweede gratis alle drukwerk voor "Oefening en Vermaak" leverde. Dank aan de voorzitter van dat comité, den Ed. Achthb. Heer Jhr von Heijden voor zijn officieelen en particulieren steun, dank aan allen die ik onopzettelijk niet genoemd heb, in het kort dank aan allen die bijgedragen hebben tot succes van dit zangtournoi."

Interessant en vooral positief is wel het feit, dat de gemeenteraad van Rosmalen op 6 september 1927 een hulde uitspreekt. "De heer Van Druenen brengt een warm woord van hulde aan de Heeren Van de Laar en Lambermont voor de wijze waarop het 20-jarig jubileum van de vereeniging "Oefening en Vermaak" is herdacht. Speciaal den Heer Lambermont een woord van waardering voor de wijze waarop hij deze festiviteiten in elkaar heeft gezet en doen slagen. Schertsender wijze haalt spreker daarbij aan hoe mr. A. van Sasse van IJsselt enkele jaren geleden verklaarde dat men in Den Haag den weg van Hintham niet op de kaart kon vinden. De laatste dagen evenwel heeft de naam der gemeente in de omgeving en in de pers zoo 'n blinkende reputatie verkregen, dat het aanzien der gemeente hoog uitsteekt boven andere gemeenten van gelijken omvang. Daarom hier een woord van hulde en dank."

Dat lied "Aan de koningin" werd geschreven door J. N. v.d. Laar, oud-directeur van Oefening en Vermaak, en ook vele jaren hoofd der school te Rosmalen. Hij schreef zowel de tekst als de muziek van het lied. Een tenorpartij van het lied is bewaard gebleven.

De tekst van “Aan de Koningin” luidde:

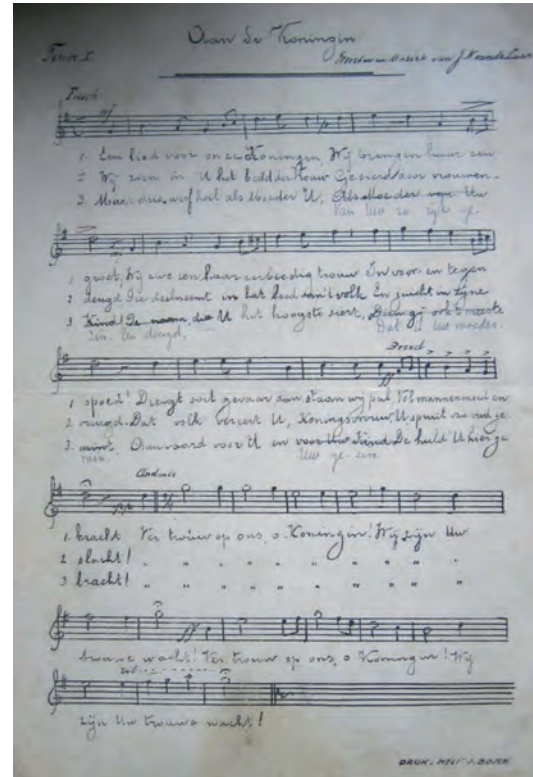
Een lied voor onze Koningin, wij brengen haar een groet.
Wij zweren haar eerbiedig trouw in voor- en tegenspoed!
Dreigt ooit gevaar, dan staan wij pal, vol mannenmoed en kracht.
Vertrouw op ons, o Koningin, wij zijn Uw trouwe wacht! (2x)

Wij zien in U het beeld der Vrouw, gesierd door vrouwendeugd.
Die deelneemt in het leed van 't volk en juicht in zijne vreugd.
Dat volk vereert U, Koningsvrouw, U, spruit van oud geslacht!
Vertrouw op ons, o Koningin, wij zijn Uw trouwe wacht! (2x)

Maar driewerf heil als Moeder, U, als Moeder van Uw Kind!
De naam, die U het hoogste siert, dien gij ook 't meeste mint.
Aanvaard voor U en voor Uw kind, de huld' U hier gebracht!
Vertrouw op ons, o Koningin, wij zijn Uw trouwe wacht. (2x)

Het derde couplet is in een later stadium aangepast. Mogelijk had dat te maken met de troonswisseling in 1948, toen koningin Juliana haar moeder, koningin Wilhelmina, opvolgde. De aangepaste versie van het derde couplet werd:

Maar driewerf heil als Moeder U, van Uw zo rijk gezin.
Een deugd die u het hoogste siert, dat is Uw moedermin.
Aanvaard voor U en Uw gezin de huld' U hier gebracht!
Vertrouw op ons, o Koningin, wij zijn Uw trouwe wacht! (2x)

Bewaard gebleven tenorpartij van het lied “Aan de Koningin”, geschreven door J.N. v.d. Laar.

Alle foto's zitten in de Rosmalen-collectie van Henk de Werd, - tenzij anders vermeld -, die is ondergebracht in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

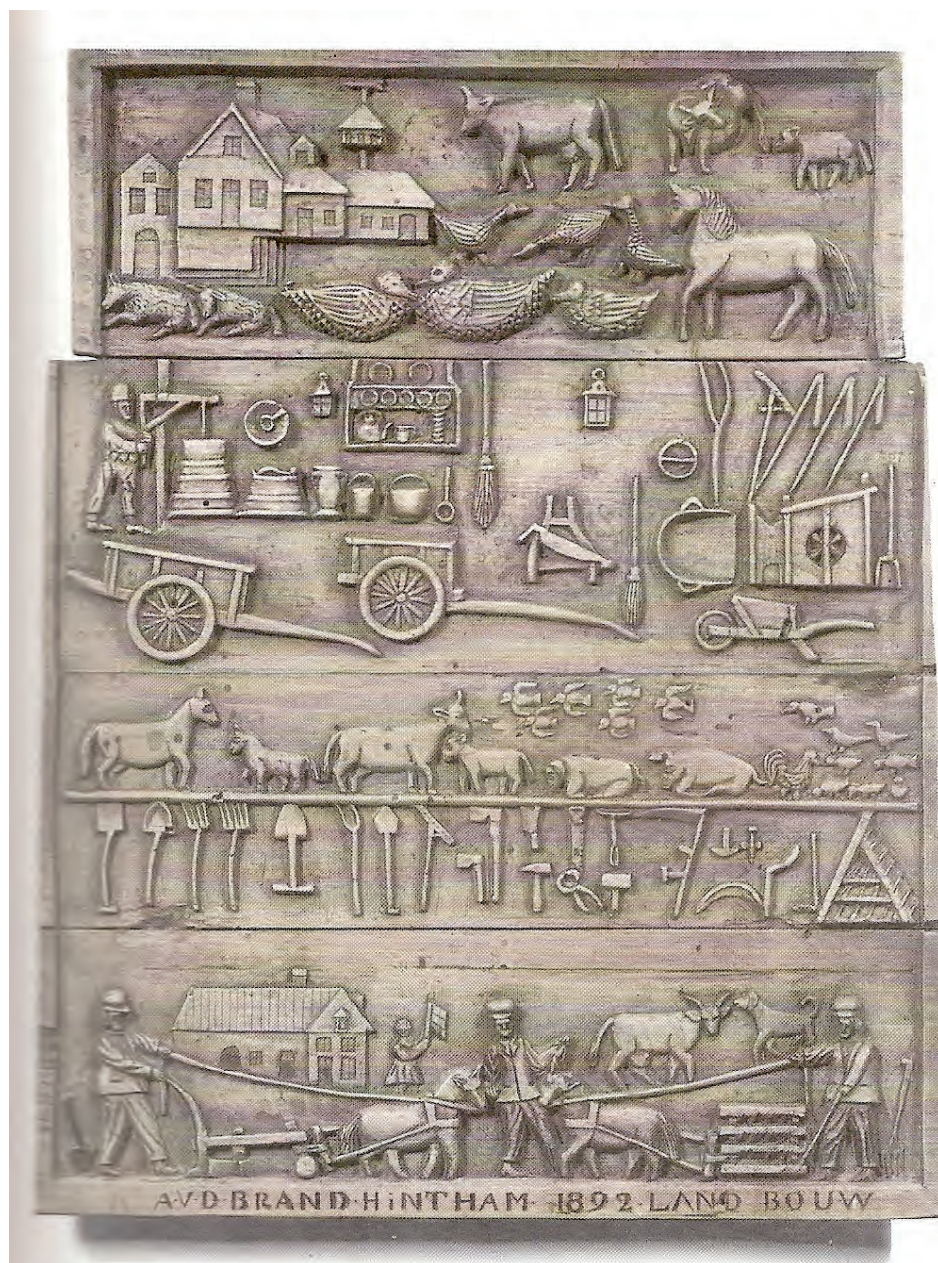
Bidprentje en grafsteen van J. v.d. Laar op de begraafplaats bij de Lambertuskerk. Foto: Henk de Werd.

Vakmanschap was meesterschap ook vroeger

Jo Versteijnen

Snuffelend in een oud boek over gereedschap en gebruiken van vroeger in het boerenbedrijf kwam ik een prachtige prent tegen van een dorpsgenoot uit het verleden.

Een zekere Heer A van den Brand uit Hintham heeft in 1892 waarschijnlijk in vele vrije uurtjes een prachtig stuk houtsnijwerk gemaakt. Op de prent zien we allerlei gereedschap dat gebruikt werd in de landbouw. Ook veel dieren die thuis hoorden op de boerderij. Bovenaan zien we een boerderij met dieren. Ook werkzaamheden zoals ploegen en eggen zijn onderaan te zien. Verder veel gereedschap dat vroeger onmisbaar was op het boerenbedrijf. Een prachtig stuk vakwerk over het boerenleven in die tijd en het gereedschap dat toen gebruikt werd.

Rosmalen in opbouw

Ton Graus

Dit artikel verscheen eerder in Bossche Kringen. Omdat de redactie van Rosmalla denkt dat niet veel lezers dit artikel kennen en het toch een belangrijk stukje Rosmalense geschiedenis bevat, hebben wij toestemming van de schrijver en de redactie van Bossche Kringen om dit ook in ons blad te publiceren, waarvoor dank.

Rosmalen was lange tijd een agrarisch dorp, maar daar kwam in de jaren 1960 een einde aan. Rosmalen kwam tot groei en ontwikkelde zich tot forensendorp. Dat had ook sociaal-culturele gevolgen. Ton Graus dook in de archieven van Stichting Sociaal Cultureel Opbouwwerk Rosmalen en reconstrueerde het verleden.

Na de Tweede Wereldoorlog wordt in Nederland de ‘wederopbouw’ voortvarend ter hand genomen. De rijksoverheid faciliteert de ontwikkelingen door samen met het provinciebestuur het ETIN (Economisch-Technologisch Instituut voor Noord-Brabant) op te richten.

Voor de sociaal-culturele sector ontstaat het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant, huidige PON. In ‘s-Hertogenbosch wordt een stedelijke raad voor overleg en advies voorzien, de Welzijnsraad. Voor probleebuurt en -wijken kennen we het ‘opbouwerk in bijzondere situaties’. Voor ‘normale’ situaties, waartoe ook Rosmalen gerekend wordt, geldt de Subsidieregeling Samenlevingsopbouw. Zo is er voor elke situatie een voorziening om ontwikkelingen te stimuleren, te ondersteunen en te faciliteren, onder meer door middel van de inzet van opbouwwerkers.

Samenlevingsopbouw

Onder vigeur van het structuurplan 1967 ontwikkelt het oorspronkelijk agrarische dorp Rosmalen zich tot een forensenplaats. Naast het boerenbedrijf biedt de bouwnijverheid en de wegebouw werkgelegenheid, veelal buiten de gemeente.

Om annexatiebelangstelling van 's-Hertogenbosch te ontmoedigen, wordt als eerste de kern Hintham uitgebouwd tot een compleet nieuwe wijk. Pastoor Eras van de in 1934 gestichte Bernadetteparochie ziet dat zijn Maliskampparochianen, met name die op 'De Hei', in de verdrukking van de ontwikkelingen dreigen te geraken. Hij neemt het initiatief om de 'samenlevingsopbouw' professioneel te laten ondersteunen. Dit resulteert in de oprichting van de Stichting Sociaal Cultureel Opbouwwerk Rosmalen (SCOR) en het aantrekken van een opbouwwerker. Op 1 november 1970 treedt Harry Willems als zodanig aan. SCOR gaat een spilfunctie vervullen voor allerlei initiatieven op sociaal-cultureel terrein en de vorming van sociale verbanden en structuren.

De stichting gaat in de jaren tachtig op in een bredere welzijnsinstelling. Deze wordt, na de annexatie van Rosmalen door 's-Hertogenbosch, onderdeel van de Bossche instellingen DIVERS en MADI.

Het archief van SCOR is door het Stadsarchief 's-Hertogenbosch geïnventariseerd, geordend en opengesteld voor raadpleging. Welke dynamiek en interactie ontstaan in een dorpsgemeenschap door dit opbouwwerk? Een schets.

Structuurplan

In de tweede helft van de jaren '60 worden de voorbereidingen getroffen voor het structuurplan, dat in 1967 wordt vastgesteld. Dit plan kent een plankaart, een toelichting daarop en een beschrijving van de 'meest gewenste ontwikkeling'. Het structuurplan biedt ruimte aan 44.000 inwoners.

Twee speerpunten worden in het plan benoemd: de ontwikkeling van een sterk centrum met de daarbij behorende functies 'in en rond de kern van het dorp' en daarnaast de woonfunctie in de te ontwikkelen wijken ten behoeve van 'forensen, allochtone pendelaars en autochtonen'.

'In het kader van de stadsgewestelijke ontwikkeling is het gewenst deze woonfunctie verder uit te bouwen en de voorzieningen voor de werkgelegenheid in deze gemeente te beperken tot terreinen voor de thans in Rosmalen gevestigde bedrijven'.

'Bewust is gekozen voor een ombouw van het bestaande

Kaart gemeente Rosmalen, 1865

dorp Rosmalen tot het centrum voor het gehele gebied. Dit is mogelijk door het voorhanden zijn van veel onbebouwde gronden in deze kom en de afwezigheid van belangrijke bebouwing die moet worden ontzien.'

'Typisch Rosmalense bedrijven' op het gebied van de bouwnijverheid en de wegebouw worden verplaatst naar de westzijde; 'de vestiging van specialistische bedrijven zoals varkensmesterijen en kippenbedrijven' is gepland ten oosten van de Kruisstraat.

Transformatie

In 1954 laat de gemeente Rosmalen een luchtfoto maken van het gemeentelijk territorium. Deze foto dient als basis voor een kaart waarop minutieus de wegen, gebouwen, woningen en dergelijke zijn ingetekend. Heel basaal wordt gestart met een infrastructureel project, het rioleringsplan.

Als de luchtfoto en de daarop gebaseerde kaart vergeleken worden met de huidige plattegrond van Rosmalen, dan is in een oogopslag de totale metamorfose zichtbaar. Van een agrarisch dorp met lintbebouwing langs de belangrijkste straten en wegen naar een stadswijk voor forensen. Die transformatie heeft zich in een betrekkelijk korte periode van veertig jaar afgespeeld. De initiatiefnemers van SCOR hebben tijdig de noodzaak ingezien deze ingrijpende veranderingen samen met de toenmalige bewoners en die van de nieuwe wijken, te begeleiden en te ondersteunen.

Gekleurde pentekening van de Lambertuskerk met op de voorgrond een eggende boer.

Particulier initiatief

Als iemand in Nederland een activiteit of voorziening wil realiseren, kan hij of zij daartoe het initiatief nemen. Op allerlei gebieden zoals onderwijs, gezondheidszorg, sport, recreatie, jeugdwerk, sociaal werk, cultuur en dergelijke gebeurt dat veelvuldig. Als het werkkterrein wettelijk geregeld is, wanneer subsidie aangevraagd wordt of anderszins de medewerking van de overheid gewenst of noodzakelijk is, dan eist die overheid veelal dat een rechtspersoon wordt opgericht (een stichting of vereniging). Zo is een wijdverbreid netwerk ontstaan van organisaties die, al dan niet met collectieve middelen, activiteiten ontplooiën voor medeburgers. Ook SCOR is daar een voorbeeld van. De oprichting van deze organisatie leidt in de loop der jaren tot veel nieuwe initiatieven.

Centrale rol

Het begrip 'samenlevingsopbouw' omschrijft adequaat de bedoeling en de effecten van het opbouwwerk. Door het stimuleren, ondersteunen en zelf uitvoeren van activiteiten gaat SCOR gaandeweg een centrale rol vervullen in de Rosmalense samenleving.

Van levensbelang voor het slagen van het opbouwwerk is een permanente interactie tussen de doelgroepen, hun achterban en de organisaties en instanties waarvan iets verwacht wordt.

In eigen beheer wordt daartoe de *Scorpioen* uitgegeven. Het Vraagtekenboekje wordt uitgebracht als gids van relevante voorzieningen en activiteiten. Uit de vele, vele krantenknipsels wordt duidelijk dat de weg naar de pers gevonden is. Via het Rosmalens weekblad *De Molen* vindt een permanente uitwisseling van informatie plaats met de plaatselijke samenleving.

Een daadwerkelijke inbreng bij de totstandkoming van de R.O.S. (Rosmalense Omroepstichting), is vanzelfsprekend.

De Kentering

Een ruimtelijke accommodatie is voor een samenleving in verandering en opbouw een onmisbare voorziening. Met behulp van de rijksoverheid en de gemeente wordt De Kentering gesticht, de centrale accommodatie voor heel Rosmalen. Om de betrokkenheid van de bevolking bij de totstandkoming van zo'n voorziening te waarborgen, verlangt de overheid een daadwerkelijke bijdrage aan de investering, in geld of in natura. Ook wordt in elke wijk een vergelijkbaar buurt- of wijkhuis gerealiseerd. De bekendste voorbeelden van zulke buurt- of wijkhuizen zijn De Biechten in Hintham en Ons Trefpunt in Maliskamp.

Emancipatie

Na de turbulente jaren 1960 is er extra belangstelling voor emancipatiebewegingen. Het wegwerken van achterstanden en het opruimen van belemmeringen in de ontwikkeling staan daarbij voorop. In Rosmalen wordt de Emancipatie Werkgroep opgericht, die zich vooral richt op vrouwenemancipatie. Ook Het Vrouwenkaffee - met geheel eigen schrijfwijze om afstand te nemen van de gevestigde orde - is daar een uiting van.

De naam van het project *Tijd voor School* spreekt voor zich: het stimuleren van onderwijs in welke vorm dan ook, ongeacht leeftijd of achtergrond.

In de V.O.S.-cursussen oriënteren vrouwen zich op de samenleving.

Er wordt een Boekenleesclub opgericht. Het Gemeentelijk Vrouwenoverleg, Vrouwen en Bouwen, Opzet Vrouwen Steunpunt, Vrouwen voor Vrede en het Open Podium voor Vrouwen vormen middelen om de emancipatiedoelinden te verwezenlijken.

In het verlengde van de emancipatiebeweging worden allerhande vormingscursussen voor volwassenen ontwikkeld en aangeboden. De 'education permanente' vormt hierbij de leidende gedachte. Deze werkzaamheden worden verzelfstandigd in de stichting KEI, de Creatieve Educatieve Instelling.

Categorieën

Bij een praktische aanpak van vragen en problemen hoort een onderscheiding in categorieën. Ook het opbouwwerk ontkomt daar niet aan. Aan vele categorieën wordt dan ook aandacht besteed.

Dé categorie bij uitstek die het eerst aandacht krijgt, is de jeugd. SCOR werkt daarbij samen met de wijkstichtingen Jeugdbelangen. Het begint met Kindervakantiewerk,

Luchtfoto uit 1953 waarop het agrarische karakter goed zichtbaar is.

maar er zijn vooral activiteiten voor de opgroeiende jeugd en jongeren. Onder andere het Rosmalens Informatie Kafee (R.I.K.) krijgt gestalte. Ook de totstandkoming van Jeugdsoos Selection en Soos Jampot Hintham wordt gestimuleerd.

Kinderen krijgen de mogelijkheid om ook voorschools met elkaar in contact te komen, mede om de ouders de gelegenheid te bieden zich te ontplooien en te werken. De kindercrèches en peuterspeelzalen die opgericht worden, vormen de voorlopers van de huidige buitenschoolse opvang.

Alleenstaanden en ouderen

Niet alleen kinderen krijgen nieuwe ontmoetingsmogelijkheden geboden: ook voor alleenstaanden en ouderen worden activiteiten georganiseerd. Alleenstaanden krijgen

via VAROS (Vereniging voor Alleenstaanden Rosmalen) kansen om mét anderen activiteiten te ontplooien. Voor senioren organiseert Welzijn Ouderen, samen met Berlicum, gezamenlijke bijeenkomsten. De Raad voor Bejaardenwerk bundelt alle partijen die intra- en extramuraal bij de ouderenzorg betrokken zijn.

Werk

Werk is een sterk structurerend element in het bestaan van de mens. Werkloosheid kan dan ook ontwrichtend uitpakken. Door de Stichting Rosmalens Baanlozen Projekten worden mensen ondersteund om de weg naar werkgelegenheid terug te vinden. Door bijscholing en gezamenlijke activiteiten wordt, naast zinvolle dagbesteding, perspectief geboden op re-integratie in het arbeidsproces.

De Vereniging Arbeidsongeschikten Rosmalen ontwik-

Het eerste raadhuis aan de Dorpsstraat.

kelt vervangende bezigheden voor de leden voor wie de arbeidsmarkt niet meer toegankelijk is.

Sociaal Café

Om de professionals een platform voor informeel overleg te bieden wordt het Sociaal Café gestart. Artsen, wijkverpleegkundigen, maatschappelijk werkers, medewerkers gezondheidszorg en bejaardenwerk, pastores, ambtenaren van Sociale Zaken van de gemeente en de opbouwwerkers treffen elkaar daar.

Relatie gemeente

Met de plaatselijke overheid, de gemeente Rosmalen, heeft SCOR een ambivalente verhouding. De gemeente voert de Rijkssubsidieregeling Opbouwwerk uit, waardoor een financiële afhankelijkheid ontstaat. Diezelfde gemeente is nodig om de vele wensen en eisen van burgerinitiatieven, ondersteund door SCOR, mogelijk te maken.

Op het gebied van de ruimtelijke ordening speelt dat heel expliciet. De gemeente stelt het structuurplan voor Rosmalen en de bestemmingsplannen voor de verschillende wijken vast. Bij de totstandkoming van die plannen worden inspraakprocedures gevolgd, waarbij de bewoners (groepen) hun behoeften en wensen kenbaar maken, ondersteund door het opbouwwerk. Van SCOR verlangt dat een uitgebalanceerde positiebepaling.

Goed voorbeeld daarvan is de discussie die losbarst als de verkeersdrukke in en rondom de woonwijken toeneemt. Bewonersgroepen eisen, gesteund door onder andere Stop de Kindermoord, beschermende maatregelen van de overheden. Werkgroepen zoals in Hintham, ondersteund door SCOR, formuleren zeer nadrukkelijk hun eisenpakket.

Wijken en wijkraden

Het opbouwwerk creëert hulpstructuren om de ingrijpende veranderingen in de samenleving te begeleiden. Men wil de bewoners mee laten denken, mee laten beslissen en mee laten doen met allerlei ontwikkelingen. Een wijkraad kan daartoe bijdragen, evenals een wijkcentrum.

De wijkraden hebben veelal een onzeker bestaan geleid. Een subsidieregeling van de gemeente in 1973 zorgt voor een zekere erkenning. Een verordening op de wijkraden legt de rechten en plichten vast. Bij rechten valt te denken aan het recht op informatie, om advies te worden gevraagd, inspraak te hebben en ondersteuning te krijgen en ten slotte het recht van beroep op de gemeenteraad over besluiten die de wijk betreffen. De plichten behelzen onder andere het functioneren in openbaarheid en het hebben van een democratisch bestuur.

Hintham

Het meest zelfstandige deel van Rosmalen is van oudsher Hintham. Het ligt pal tegen de gemeentegrens met 's-Hertogenbosch. Die eigenstandigheid wordt in 1910 nog versterkt als Hintham een zelfstandige parochie wordt. Tot die tijd behoren de katholieken van het dorp allen tot de Lambertuskerk in het centrum. Als de gemeente Rosmalen besluit Hintham uit te bouwen om de aantrekkingskracht van 's-Hertogenbosch als uitbreidingslocatie weg te nemen, ontstaat al snel de behoefte aan een wijkraad. Die raad wordt een platform voor overleg en advies ten behoeve van bewoners, instellingen en gemeente. De Stichting Exploitatie Sociale Accommodatie Hintham zet zich met succes in voor de realisatie van een eigen wijkcentrum, De Biechten.

Centrum

't Ven vormt de uitbreidingswijk ten westen van het centrum, begrensd door de spoorlijn, Empelseweg, Striensestraat en Venstraat. Ook hier komt men tot oprichting van een wijkraad. Als wijkaccommodatie moet men genoeg nemen met een noodlokaal. 't Ven wordt beschouwd als uitbreiding van het dorp. Ook de Kom en de Hondenberg behoren van oudsher tot het oude centrum van Rosmalen. In de Kentering, die uitgroeit tot de centrale accommodatie, wordt onderdak gevonden voor de activiteiten van de wijkraad en de wijk(en).

Het tweede raadhuis aan de Driesprong, nu 'Villa Fleurie'.

Kruisstraat

Kruisstraat ontleent zijn naam aan de kruising Grintweg/Vliertwijksestraat en Kruisstraat. De Kruisstraat behoort tot de Lambertusparochie in het centrum van Rosmalen. Gezien de ligging en lokale situatie vormen de verkeersveiligheid en de bereikbaarheid met openbaar vervoer 'hot items' voor deze gemeenschap. Voor wijkraadactiviteiten wordt in de kantine van de voetbalclub gastvrijheid genoten.

Maliskamp

De wijk Maliskamp wordt tegenwoordig begrensd door de Graafsebaan/A59 en de Grote Wetering, aan de westkant door het landgoed Coudewater en aan de oostkant door het bos en het sportpark. In 1934 werd de Bernadetteparochie gesticht. Na de Lambertus- en Annakerk is dat de derde zelfstandige parochie. In Maliskamp wonen in die tijd nog niet zo veel mensen. Grote delen van wat nu Molenhoek heet, behoren tot de parochie. Gegeven de wat geïsoleerde ligging ten opzichte van het dorp Rosmalen, functioneert er een actieve wijkraad. De activiteiten vinden lange tijd plaats in Ons Trefpunt.

Volgens het structuurplan dient de uitbreiding van Maliskamp, 'gezien de minder gunstige ligging t.o.v. het centrum, beperkt te blijven tot een zodanige omvang dat alleen de meest primaire voorzieningen in deze kom kunnen verwezenlijkt worden'.

Bij de uitbreiding van Maliskamp wordt gedacht aan be-

bouwing met villa's op grote percelen, 'waarbij tussen de bouwpercelen ruime groenstroken zullen overblijven'. 'Door de aard van de bebouwing zal zich hier een categorie inwoners vestigen, waarvoor een integratie in de overige woongebieden minder noodzakelijk is, terwijl door de voorgestelde wijze van bebouwing de aantrekkelijkheid van dit thans vrijwel ontoegankelijke en slecht onderhouden gebied zeker niet zal worden verminderd'.

Molenhoek

De wijk Molenhoek wordt begrensd door de spoorlijn 's-Hertogenbosch-Nijmegen, de Deken van Roestellaan, de Graafsebaan/A59 en het Maximakanaal. In de opbouwperiode komt het actief functioneren van een wijkraad niet van de grond. Wijkactiviteiten vinden plaats in het voormalige kerkgebouw aan de Molenstraat.

Sparrenburg

Sparrenburg is de wijk ten oosten van de Deken van Roestellaan, onder de spoorlijn Nijmegen-Den Bosch, verder omzoomd door de zandverstuiving en de begraafplaats in het oosten. De Ruif is de accommodatie waar gezamenlijke activiteiten worden uitgevoerd. De vereniging van bewoners Kattenbosch verdient vanwege haar eigen aard en karakter aparte vermelding. 'De boerderij' aan de Pastoor Hordijkstraat fungeert als eigen accommodatie.

Coudewater

Op landgoed Coudewater is vanaf 1434 een dubbelklooster van birgittijnen en birgittinessen gevestigd. Kort na de Vrede van Münster worden de birgittijnen gedwongen te vertrekken; de birgittinessen volgen in 1713 en trekken naar Uden. Sinds 1870 is op het landgoed een psychiatrisch ziekenhuis gevestigd. Het voortbestaan daarvan op deze locatie is onder invloed van meerdere ontwikkelingen ongewis. Naast Coudewater worden in het structuurplan nog 'het sanatorium Mariaoord' en 'de inrichting De Binckhorst' genoemd.

Rosmalen-Noord en -Zuid

De Overlaet, gebouwd in de jaren 80 en 90, is verdeeld in West en Oost en ligt tussen de Empelseweg, Laaghemal, Striensestraat en Schoolstraat/Bruggen. De Groote Wielen ten slotte, gelegen ten noorden van Laaghemal, is nog volop in opbouw. Deze uitbreidingen vormen de voltooiing van de transformatie van agrarisch dorp naar de

Uitbreiding van het derde raadhuis aan de Hoff van Hollantlaan.

stadswijken Rosmalen-Noord en Rosmalen-Zuid.

Nabeschuwing

Het Stadsgebied 's-Hertogenbosch neemt in zijn structuurvisie voor het overwegend agrarisch dorp Rosmalen een belangrijke woonfunctie op. De realisatie van die zienswijze, nader geregeld in het structuurplan Rosmalen 1967 en de verschillende bestemmingsplannen per wijk, verloopt in betrekkelijk autonome bouwprocessen.

Particulieren nemen het initiatief de gemeente te vragen gebruik te maken van de Rijkssubsidieregeling Opbouwwerk, om de vele nieuwkomers, samen met de allochtone bewoners, te stimuleren samen een nieuwe samenleving op te bouwen.

Een opbouwwerker kan processen versnellen en versterken. Er ontstaat een aanspreekpunt ten behoeve van nieuwe gemeenschappen in wording.

Opbouwwerkers onderhouden bovenlokale contacten en brengen vanuit hun vakgebied ideeën, strategieën en methoden over.

Inherent aan die positie is de voortdurende vraag, in- en extern, of het opbouwwerk zich al overbodig heeft gemaakt als uiterste teken van succes. De Rijkssubsidieregeling Opbouwwerk is een heel zinnige Nieuw project Vele Handen voorziening - een onmisbare voorziening - in tijden van samenlevingsopbouw. De vele initiatieven en activiteiten in Rosmalen bevestigen dat.

Ton Graus was in de jaren 70 als voorzitter bestuurlijk betrokken bij SCOR.

Bronnen

- Archief Stichting Sociaal Cultureel Werk Rosmalen en Gemeente Rosmalen, Afdeling Erfgoed 's-Hertogenbosch.
- Foto's van Heemkundekring Rosmalen.

Bouwstijlen van de Sint Lambertuskerk (3)

Antoine de Visser

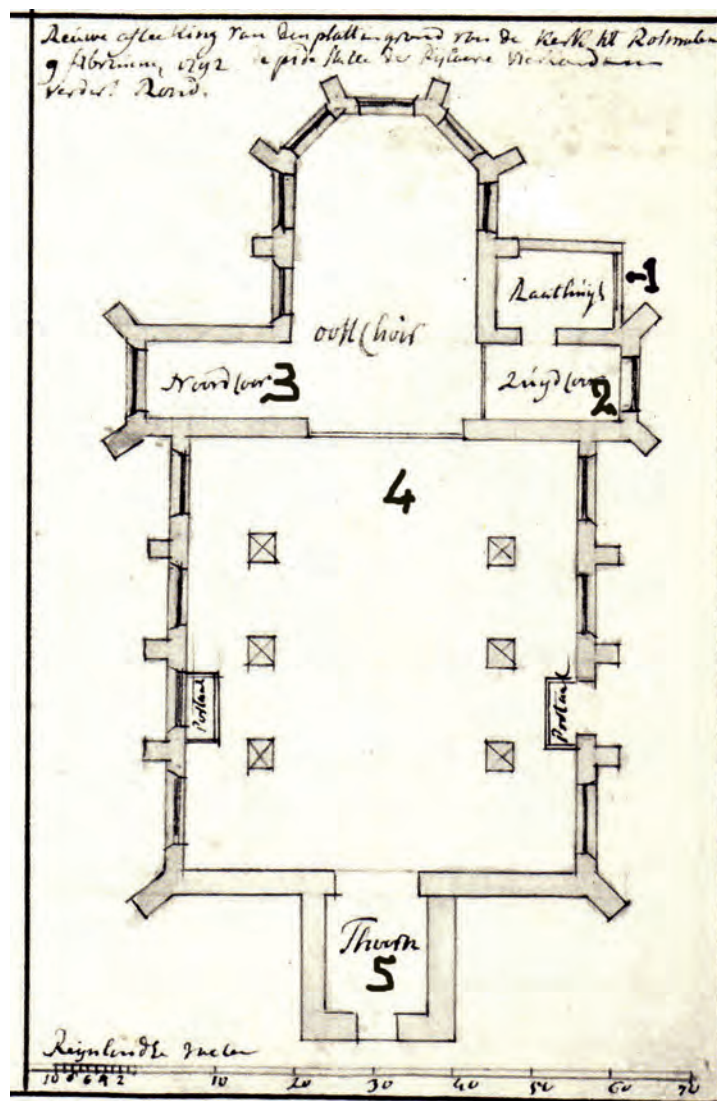
De vorige keer (jrg. 26, nr.2) hebben we de gotiek van onze kerk besproken en hoe we na 1629 de kerk moesten afstaan aan de hervormden.

De val van 's-Hertogenbosch in 1629 door Frederik Hendrik bezorgde de katholieken angst en verlies. Angst, omdat zij hun godsdienst niet meer mochten beleven; verlies omdat zij hun kerken en kloosters kwijt waren geraakt. De Staat c.q. elke gemeente nam, na de 'Vrede van Munster' in 1648, definitief dit alles in bezit (geconfisqueerd). De Lambertuskerk werd nu de kerk waarin de 50 hervormden kerkten. Zij gebruikten slechts een kruisarm (dwarsschip) van de kerk met absis (3). Het schip werd opslagplaats voor brandstoffen: hout en turf (4). De andere kruisarm met het bijgebouw (sacristie) werden respectievelijk archief (2) en raadkamer (1) van de gemeente. De toren werd ingericht als gevangenis (5). (Tekeningen van de Boxtelse kaarttekenaar Hendrik Verhees omstreeks 1790)

De katholieken van Rosmalen gingen daarna naar de kapel van het klooster Mariënwater op Coudewater. Dat

ging totdat de zusters Birgittinessen daar in 1713 weg moesten. Van het Landsbestuur in Den Haag kwam toen verlot om een 'schuurkerk' te mogen bouwen. Ze moest van buiten het uiterlijk hebben van een schuur met strooien dak. De 'Heemkundekring Rosmalen' heeft er een maquette van. Van binnen mocht het als kerk ingericht worden, waarvoor eerst wel een nauwkeurige beschrijving met tekeningen naar Den Haag gestuurd moest worden ter goedkeuring. Daar werd beoordeeld wat wel en wat niet kon.

Pater Mattheus Roosen, Birgittijn, was toen de pastoor (1708-1730). Er moest regelmatig betaald worden, want de overheid hield graag toezicht op wat er allemaal

gebeurde. Dat heette ‘Recognitiegelden’. Pater Roosen noteerde, dat voor zijn toelating f 400,- moest worden neergeteld, terwijl de parochie voor het gebruik van de schuurkerk jaarlijks f 50,- betaalde aan de schout en f 40,- aan de stadhouder in Den Bosch, die hoofdschout was.

Maar in 1798 kwam er een “Plan van schikking” voor de Lambertuskerk op verzoek van de katholieken. Zij wilden de kerk terug, gezien o.a. het aantal gelovigen. De katholieken waren met 1243 personen, terwijl de hervormden 37 leden hadden. Het werd een jarenlang getouwtrek tussen de hervormden met de Gemeente Rosmalen, die samen de kerk gebruikten, tegenover de katholieken, waarvoor pastoor Adrianus van Lith zich enorm inspande. In 1796 was hij naar Rosmalen gekomen. Hij werd in 1751 geboren te Rossum (Gelderland) en was een neef van de Rosmalense molenaar Van Lith. De pastoor stierf in 1822, na 24 jaar tevergeefs ‘requesten’ (verzoeken) geschreven te hebben naar de Staten Generaal en bij hen in Den Haag geweest te zijn, zonder het geluk te mogen meemaken dat de St. Lambertuskerk weer van de katholieken werd.

Pastoor Martinus Coolen volgde hem op. Hij maakte in 1823 de teruggave wel mee: de St. Lambertuskerk kwam terug aan de katholieken, terwijl de hervormden naar de schuurkerk trokken. Een jaar later mochten zij van het Landsbestuur in Den Haag de schuurkerk afbreken en er een kleine stenen kerk voor in de plaats bouwen. Ook daarvan heeft de Heemkundekring een maquette. De Rosmalense katholieken hadden ruim 100 jaar in de schuurkerk hun vieringen gehouden en waren bijna 200 jaar hun Lambertuskerk kwijt geweest. In de tijd van de Bataafse Republiek werd door het Landsbestuur in Den Haag besloten, dat alle bestaande kerktorens eigendom van de gemeente moesten worden. Ze moesten nl. dienen als uitkijkpost tegen naderende vijandelijke legers. Tot op de dag van vandaag zijn vele van

deze kerktorens eigendom van de gemeente gebleven. Dus zowel de toren van de St. Jan in de stad als van onze St. Lambertuskerk zijn gemeentelijk bezit. Dat betekent dat de gemeente zorg draagt voor de toren, de klokken en het uurwerk.

Pastoor Coolen heeft binnen een jaar een grote, zeer noodzakelijke restauratie aan de St. Lambertuskerk laten uitvoeren. Maar ook dit moest via het Landsbestuur in Den Haag lopen. In het middenschip werd een nieuw gewelf gebouwd in Waterstaatstijl. Dit wordt zo genoemd, omdat het ministerie van Rijkswaterstaat toezicht hield op ontwerp en bouw. De bouwstijl werd echter niet voorgeschreven door de overheid. In het begin van de 19e eeuw werd teruggegrepen naar de Griekse en Romeinse bouwstijl, wat later Neoclassicisme werd genoemd. In verschillende varianten werd deze stijl toegepast bij diverse gebouwen.

Kenmerken van deze stijl in onze kerk zijn het tongewelf in het middenschip en de ronde zuilen, die het gewelf dragen. Het gewelf werd versierd met stucwerk. Door het aanbrengen van dit gewelf verdwenen zes van de acht kleine raampjes bovenaan in het middenschip. Links en rechts van het orgel zijn er twee vrijgehouden, waardoor er licht kan vallen op het orgel.

Zowel aan de noord- als zuidkant was een toegangsdeur in de zijbeuk naar de kerk. Deze zijn toen beiden verdwenen en vervangen door de muur door te trekken.

Er zijn later ook een natuurstenen gedenksteen en sluitsteen boven de ingangdeur van de toren geplaatst ter herinnering aan deze restauratie. De tekst op deze stenen luidt: “D.O.M. Sacrum Sub.R.D. no Past: M.A. Coolen Renovatum” en “1824”. Dat betekent: Deo Optimo Maximo (Aan God, de opperste en grootste) is dit gebouw gewijd; onder de Zeereerw. Heer Martinus A. Coolen is het hersteld in 1824.

Zo bleef de St. Lambertuskerk met wat aanpassingen, veranderingen en aanvullingen bijna een eeuw lang haar uiterlijk in grote lijnen houden.

Reactie op Rosmalense foto's in vorige Rosmalla

(Jaargang 26=nummer 2)

Jo Versteijnen

In de vorige Rosmalla stonden een aantal foto's die geschonken waren door Truus Coppens. (Bedankt Truus) De vraag was, wie kan er meer vertellen over deze foto's? Aangezien ik het laatste jaar honderden foto's heb gedigitaliseerd en waar mogelijk benoemd voor de Heemkundekring wil ik wel wat uitleg geven bij deze foto's.

De oude boerderij in de sneeuw is volgens mij de boerderij uit de Kattenbosch waar de familie Gloudemans woonde. Hij was beter bekend onder de naam Bert Gielekes. Achter de kruising van de Kattenbosch met de Geenbergenstraat zie je nog een verhoging. Daar heeft de boerderij gestaan. Ten opzichte van de huidige bebouwing waren er toen maar weinig ramen in zo'n boerderij. Vooral de bovenverdieping kreeg maar heel weinig licht. Kwestie van warmte binnen- en koude buitenhouden. De boerderij is al lang gesloopt.

Op deze foto zien we Harrie van Alphen en Mina Kusters met nog een mevrouw. Deze foto is niet voor hun café in de Dorpsstraat in Rosmalen gemaakt. We zien namelijk in het bovenlicht van de deur de naam Albert Heijn en dat stond niet in hun café in de Dorpsstraat in Rosmalen. Ook de bouw van pand is anders en heeft een houten voorgevel. In het voormalige café van Harrie en Mina zit nu schoenenzaak Ronald Moonen.

De volgende foto is gemaakt op de Kruisstraat en het huis heeft nu huisnummer 26. Het staat op een verhoging en heeft een typische bouw. Het woonhuis en het achterhuis staan haaks op elkaar. Een soort T-constructie. Aan de voorzijde staan vier prachtige lindebomen. Vroeger wer-

den lindebomen dikwijls geplant voor een boerderij. Het waren meestal knot – of lei – linden. In het voorjaar had

men dan de heerlijke geur van de bloesem en in de zomer beschutting tegen de warmte. Toen Gerrit Vissers er met zijn gezin woonde zag de omgeving van de boerderij er anders uit dan nu. Het pand is nu omgeven met een mooie tuin met veel beplanting.

Bij dit soort boerderijtjes denk ik meteen aan de Maliskampse Hei waar ook dit pandje gestaan heeft. Het was het huis van “Jentje d’n Bels” zoals hij genoemd werd. Voor

de burgerlijke stand was zijn naam Jan van den Berg. Zo te zien is het pand niet meer bewoond. Achter de schoorsteen zitten al volop gaten in het dak. Jan verhuisde later naar de Kruisstraat. In Rosmalen stonden verschillende van deze boerderijtjes. Meestal bewoond door keuterboertjes, ze hadden soms een of twee koeien, een geit en een varken en verder wat kippen en in het voorhuis een klucht jong en veel armoede.

De foto met de grote rookwolken is een gedeelte van de luchtfoto die gemaakt is tijdens de oorlog bij de brand van de boerderij van Kobus Westerlaken

in oktober 1944. Die boerderij stond waar nu het Gildeplein is. Tijdens de bevrijding van ons dorp is de boerderij door Engelse piloten onder vuur genomen, omdat zij dachten dat er Duitse militairen zaten. De foto werd wereldwijd gepubliceerd. Op de achtergrond zien we het stationshuis en op de rails staat nog de Rodekruistrein die daar enkele dagen heeft gestaan als gevolg van de spoorwegstaking. Ook zien we de achterzijde van een aantal huizen aan de Stationsstraat.

De foto van het grote gebouw is gemaakt aan de achterzijde van het klooster van Meeuwen. Het klooster is ge-

bouwd in 1872 in opdracht van de koopman Frans Jacob Anton van Meeuwen uit Den Bosch. Het gebouw had door de oorlog veel schade opgelopen en is daarna weer gedeeltelijk herbouwd. In 1985 is het helemaal afgebro-

ken. De bewoners van het klooster, de Zusters van Schijndel, runden de tegenover liggende kleuterschool en gaven les in de naastgelegen meisjesschool. Ook hadden zij de verzorging van een aantal oude alleenstaande mannen. Het

eerste bejaardencentrum van Rosmalen dus! Er staat nu het appartementencomplex Meeuwenhof.

De mooie boerderij op deze foto is ook al lang verleden tijd. Het stond aan de Oude Baan en werd bewoond door

de familie van Has van Schijndel. De Oude Baan had vroeger een andere naam nl. Molenweg en liep van Rosmalen naar Nuland. Onze Rosmalense tekenaar wijlen Jan Groos maakte een mooie tekening van deze boerderij en deze prent werd door de Heemkundekring eind 1997 gebruikt als Kerst/Nieuwjaarskaart/programmakaart 1998.

De volgende foto is van de boerderij met de mooie naam “**In Sint Jan**”. De boerderij stond in de Sporkel-

boschstraat, maar waar? Het was een flinke puzzel om de juiste oplossing te vinden. Toen ik (JV) eind jaren '90 bij de ROS – kabelkrant als vrijwilliger dagelijks bezig was met programma's maken / uitzenden en een keer per week het programma “**Rosmalen van Toen**” presenteerde kreeg ik van veel mensen foto's in bruikleen. De foto's werden gescand (en weer netjes teruggebracht) en daarna maakte ik er een passend verhaaltje bij. Ook van Harrie Coppens

kreeg ik toen een foto met verhaal en dat ging over deze boerderij. Toen ik (JV) in het jaar 2000 lid werd van de Heemkundekring kwam ik dat zelfde verhaal weer tegen in een *Rosmalla* (jaargang 7 nummer 4 Dec 1997). Het was een verhaal van Jan Verhoeven.

Wat bleek? Harrie Coppens was in die boerderij geboren. Zijn ouders woonden hier totdat zij verhuisden naar de Schoolstraat. Vandaar de interesse/emotie van Harrie voor dit pand.

Verleden en heden – toen en nu

De boerderij is ooit in het bezit geweest van een zekere Dony van Lanschot. Deze familietak van de van Lanschots woonde in Zuid-Afrika. Vermoedelijk is de boerderij ook in bezit geweest van de Godshuizen en van de verleden en heden – toen en nu melkfabriek St Jan (toepasselijke naam).

De laatste vier bewoners van de boerderij zijn geweest Theodorus van Nuland geboren in 1824 en getrouwd met Wilhelmina Brioul (1831). Van 1923 tot 1930 werd de boerderij bewoond door Lambertus Coppens (1892) die was getrouwd met Maria Hanegraaf (1893). In 1930 verhuisde de familie Coppens naar de Schoolstraat. Deze boerderij was later nog een tijd in gebruik als restaurant Coelenborch en Pannenkoekrestaurant en krijgt nu weer een nieuwe bestemming.

De volgende bewoner was de familie van Liempt. Antonius van Liempt (1857-1920) huwde met Hendrika Penning (1860-1891). Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren. Klaas (de oudste) kwam later in de boerderij naast de Lambertuskerk te wonen (nu Lambertusterp). Na het overlijden van Hendrika trouwde Antonius met Fran-

Boerderij van Bert Coppens in de Schoolstraat vroeger

cisca van de Ven (1860-1940). Uit dit huwelijk werden 4 kinderen geboren. Drika (de jongste) trouwde met Toon van Herpen en woonde in de Schoolstraat. Drie kinderen van Liempt zijn tot 1958 in “In St Jan” blijven wonen. In 1958 werd Toon Pennings eigenaar van de boerderij. Toon was op 6-9-1944 met Petronella van den Berg uit Gewande getrouwd en zij woonden tot 1958 in Gewande. Zij kregen drie zonen: Jan, Gijs en Tonnie. De laatste is jammerlijk genoeg op 14-jarige leeftijd verdronken in de Bossche Oosterplas. In juli/augustus 1964 is de boerderij “In St Jan” afgebroken en op dezelfde plek is het/de huidige huis/

boerderij gebouwd.

De gevelsteen, die in de oude boerderij achter in de zijgevel zat gemetseld heeft nu een plaats in een muur van de schuur achter het woonhuis. De oude boerderij stond met de lange zijgevel - met gevelsteen - naar de weg. De weg “Sprokelboschstraat” werd pas in 1959 verhard. Daarvoor was het een simpel karrenspoor.

(Met dank aan Jan Pennings die er voor zorgde dat ik enkele foto's kon maken.)

*****

Blijft nog een foto over om te bespreken namelijk de villa De Gele Hoeve, dat houden we tegoed voor een volgende Rosmalla.

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN DANKT ZIJN SPONSORS

Sponsors Boek Rosmalla

Apotheek Rosmalen	Oude Baan 9	5242 HT	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel	West eind 2	5245 NL	Rosmalen
HAMA v.d. Meulenreek	Aaborch 3	5247 SW	Rosmalen
Huub Steenbekkers -			
Advies en Schilderwerken	Kievitsven 48	5249 JJ	Rosmalen
Gebroeders Voets	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN